

Stilovi slobodnog vremena srednjoškolaca Slavonije i Baranje

Vesnica Mlinarević
Visoka učiteljska škola Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku

Sažetak

Rad se bavi sadržajnom dimenzijom provođenja slobodnog vremena srednjoškolaca koja određuje njihov prepoznatljiv životni stil. Stilovi slobodnog vremena srednjoškolaca rasvjetljavaju načine ponašanja i njihove životne orijentacije, ali i specifičnost društvenog konteksta u kojem odrastaju. Uporište je u istraživanjima koja pokazuju da aktivno i smisleno provođenje slobodnog vremena pridonosi razvoju ličnosti. S obzirom na to da slobodno vrijeme uz funkciju samorealizacije, odmora i rekreacije ima i obrazovnu važnost, u ovome mu se radu pristupa s pedagoškog aspekta.

Cilj istraživanja jest utvrđivanje pojavnosti različitih stilova na osnovi sadržaja koje srednjoškolci preferiraju u svom slobodnovremenskom prostoru. Egzaktni rezultati istraživanja pokazuju da slobodno vrijeme srednjoškolaca Slavonije i Baranje nije jedinstven i pedagoški osmišljeni prostor. Srednjoškolci preferiraju različite stilove slobodnog vremena: elitni, hedonistički, sportsko-rekreativni i tradicionalno-(ne)konvencionalni. Slavonski srednjoškolci nisu nespecifični i neprepoznatljivi, iskazuju kulturu slobodnog vremena elitnim, sportsko-rekreativnim i tradicionalno-(ne)konvencionalnim stilom. Možemo ih podijeliti na moderne i one koji su tradicionalno orijentirani ili one koji su utopljeni u konzumizam i hedonizam u hedonističkom stilu.

Ključne riječi: slobodno vrijeme, odgoj za slobodno vrijeme, motivacija, ponašanja mladih, aktivnosti slobodnog vremena, životni stilovi mladih, kultura provođenja slobodnog vremena

Summary

FREE TIME STYLES OF HIGH SCHOOL STUDENTS IN SLAVONIA AND BARANJA

Vesnica Mlinarević
Teaching College
J. J. Strossmayer University, Osijek, Croatia

This article deals with the contents dimension of high school students' free time which defines their recognizable life-style. The styles of high school student's free time throw light not only on their behaviours and life orientations, but also on the specificity of the social context in which they are growing up. The point of reference is found in studies showing that active and meaningful spending of free time contributes to the personality development. As the free time serves not only the purpose of self-actualization, rest and recreation but is also important for education, in this article we consider it from the pedagogical point of view.

The aim of this study was to establish the appearance of different styles on the bases of contents that high school students prefer in their free-time space. The results of the investigation show that the free time of high school students from Slavonija and Baranja is not an integral and pedagogically organized space. High school students prefer free-time styles: elite, hedonistic, sportive/recreational and traditional-(non)conventional. Slavonian high-school students are neither non-specific nor unrecognizable; they express their free time culture by elite, recreational, and traditional-(non)conventional styles. We can divide them on those who are modern, those who are traditionally oriented and those who are drowned in consumerism and hedonism in the hedonistic style.

Key words: free time, education for free time, motivation, behaviours of young people, free time activities, lifestyles of the young, free time culture

Uvod

Slobodno vrijeme jest onaj segment ljudskog življenja u kojem se čovjek ponajprije prepoznaje kao individuum sa svim svojim osobitostima, interesima, motivima... To je ono vrijeme u kojem čovjeka prepoznajemo kao *homo universalisa*, *homo ludensa* i *homo autocreatora* (Shaff, 1989). Upravo je stoga slobodno vrijeme predmet interesa većine znanstvenih disciplina kojima je u središtu interesa čovjek.

Slobodno vrijeme je prostor i mogućnost interakcije u procesima individualizacije, socijalizacije i inkulturacije, dakle prostor samoaktualizacije i ostvarenja osobnosti (Previšić, 2000). Terminom „samoaktualizacije” označava se stupanj osobne emancipacije, osobnih postignuća i zadovoljstva osobnog stvaranja. „Slobodno vrijeme je jedna od determinanti razvoja, ono ne djeluje u cijelosti samostalno i stoga se iskazuje dvojako: kao prostor u kojemu se prelamaju interakcije bića u nastanku i njegove okoline; i, kao prostor za samosvojni razvitak i samoostvarenje” (Bašić i dr., 1993, 132). To je za pojedinca prostor „intime” u kojem on istražuje vlastite potencijale i/ili u kojem „nadoknađuje” sve ono što je prema njegovoj subjektivnoj i/ili objektivnoj prosudbi bilo nužno ostvariti da bi se u potpunosti osjećao cjelovitim i kompetentnim (Arbunić, 2002, 32).

Razvijanje kulture provođenja slobodnog vremena, pozitivnog stava prema tome, aktivnog sudjelovanja i djelovanja, u današnjoj poplavi mnogobrojnih ponuda i poticaja, ključno je pitanje njegova svekolikoga odgojnog djelovanja, naglašava (Previšić, 2000), te dodaje da su mladi ugroženi negativnim utjecajima upravo u slobodnom vremenu. Odgojni utjecaj svakako počinje u obi-

telji gdje se događaju prvi odgojni procesi. Tu se usvajaju sustavi različitih vrijednosti, personalizacije, socijalizacije ličnosti i međusobnog utjecaja članova na usvajanje stilova i načine življenja. Pedagoški interes za slobodno vrijeme dolazi od potrebe odgoja za aktivno korištenje slobodnog vremena koje obogaćuje i razvija osobnost te pretpostavlja vrijeme ispunjenja kreativnim djelovanjem i aktivnostima na osobnom razvoju i usavršavanju.

Za objašnjenje slobodnog vremena mladih važno je odrediti pojmove motivacije, ponašanja i životne stilove mladih. Ponašanje je svaka ona djelatnost pojedinca koja se bilježi kao njegov odnos ili reakcija na svijet oko sebe – bilo kao manifestna ili latentna djelatnost, bilo kao stanje duha; ljudi se kao smisljena bića ponašaju (djeluju) i onda kada ni na koji način, ni manifestno ni latentno, ne iskazuju vlastito participiranje u svijetu koji ih okružuje. Iz izrečenog je jasno da bismo učenje stoga mogli definirati kao „proces relativno trajnih promjena pojedinca nastalih tijekom obnavljanja novih aktivnosti, a koje se očituju u njegovu izmijenjenome načinu ponašanja” (Lacković-Grgin, 2000). Pastuović (1997) naglašava kako motivacija ovisi o pojedinčevoj procjeni vjerojatnosti da će njegova aktivnost proizvesti poželjni učinak i o njegovoj procjeni vjerojatnosti ovisi hoće li za ostvareni učinak biti nagrađen određenom nagradom.

Slobodno vrijeme mladih veliki je vremenski prostor. Svojom životnošću, sadržajima i oblicima, primjenjiv je i interpoliran u život mladih. Ako je nedovoljno osmišljen i vođen, prostor slobodnog vremena može postati negativan. Stoga je važno pomaganje mladima u organizaciji i strukturiranju slobodnog vremena, kao i uključivanje mla-

dih u kreiranje programa. Valja pritom voditi brigu o njihovim stvarnim potrebama za zabavom, druženjem, zaljubljuvanjem, ali i za aktivnostima koji sadržavaju izazove te iziskuju fizički i mentalni napor.

„Uloga slobodnog vremena u svakodnevnom životu pojedinca osobito se aktualizira kada se proučavaju mladi zbog toga što upravo adolescenti proživljavaju intenzivno formativno razdoblje, a to implicira da se mladi socijaliziraju, oblikuju identitet i odgajaju u slobodnom vremenu” (Ilišin, 2000, 271). Posebnost slobodnog vremena mladih ogleda se u tome što je ono više ili manje kontrolirano i što ono uz funkciju samorealizacije, odmora i rekreacije ima svoj posebni obrazovni aspekt. „Posebice je vidljiva njihova težnja da u provođenju slobodnog vremena budu što više autonomni, bar kada je riječ o socijalnoj kontroli starijih, što je razumljiva težnja koja se uklapa u dosadašnja istraživanja koja pokazuju da je slobodno vrijeme ono područje svakodnevnog života u kojem se mladi najranije osamostaljuju i u kojoj je njihova autonomija najveća” (Ilišin i sur., 2001, 98). Ako je adolescent povezan s vršnjacima koji imaju pozitivne norme i vrijednosti, on će ih i sam prihvaćati, no ako imaju devijantne norme, postoje (Oetting i Donnermeyer, 1998), velike šanse da će i on prihvatiti iste. Adolescenti se ne priključuju slučajno određenoj grupi, već ih biraju prema sličnosti ili važnosti. U kontekstu industrijskog društva, supkulturne grupe se doživljavaju kao podređene, a supkulturni stil se (navodi Hayward, 1995) shvaća kao oblik otpora preko kojeg se posredno predstavljaju primjedbe vladajućoj eliti. Samo onda kada slobodno vrijeme postane prostor u kojem se mladi čovjek osjeća svojim, zadovoljnim i ostvarenim, u kojem je „spontan, jednostavan i prirodan” (Fulgosi, 1987, 29), u kojem ostvaruje „oceanske osjećaje” i u njima prepoznaje sebe možemo biti sigurni da je slobodno vrijeme ispunilo sve svoje funkcije i pridonijelo razvoju mlade osobe.

Aktivnosti slobodnog vremena jesu one aktivnosti koje pojedinac prihvaća po slobodnoj volji i interesu, a koje po sebi uključuju i sve obveze i sve posljedice koje iz njih proizlaze. Osnova tih aktivnosti, dakle, jest sloboda izbora i postojanje motivacijskog sklopa koji uvjetuje izbor. Pod društveno prihvatljivim aktivnostima slobodnog vremena razumijevamo sve one aktivnosti koje

pridonose rekreativno-produktivnom osmišljavanju slobodnog vremena. One su uvijek, pa i onda kada označavaju samo odmor i razbibrigu, planirane i sadržajno osmišljene, a motivacijski istinski utemeljene i razvojno usmjerene. Nije bitno koliko je vremena na raspolaganju, već kako je to vrijeme iskorišteno i kakve su posljedice samog angažmana. Općenito govoreći, može se reći da je njihova svrha „korištenje” vremena, a ne njegovo „ubijanje”; da je njihova uloga zaista odmor, razonoda i samoostvarenje. Za takvu ulogu aktivnosti slobodnog vremena nuždan je stalan, mukotrpan i naporan odgojni rad s pojedincom već od ranog djetinjstva. Problem jest kako pojedinca motivirati da „pedagogiziran” prostor slobodnog vremena prihvati i iskoristi te da mu aktivnosti slobodnog vremena postanu oblikom osmišljavanja slobodnog vremena i osobnom potrebom za artikuliranje vlastitoga životnog prostora (Previšić, 1975). Oslobođajući mlade pedagoškim postupkom koji uključuje u sebi slobodan izbor, ne samo slobodnih aktivnosti već i nastavnih predmeta, dijela programa rada i života škole i životnog okružja, povećali bi se raznoliki interesi, želja za znanjem, otkrivanjem, istraživanjem i kritičkim mišljenjem. Iz upravo navedenih razmišljanja o pedagogizaciji prostora slobodnog vremena i njezine razvojno-kreativne usmjerenosti, već od najranijih dana djetinjstva, nužno je razmotriti moguće organizacijske oblike strukturiranja toga prostora.

Životni stil mladih je fenomen specifičnih obraza djelovanja i jamačno karakterizira svaku mladu osobu u svakodnevnim društvenim interakcijama. Kultura određuje „razinu na kojoj društvene grupe razvijaju uočljive obrasce života i daju *izražajni oblik* cijelom društvenom i materijalnom kontekstu” (Hall i Jefferson, 1976, 10). Izgrađujući vlastiti stil u afirmativnom i kulturnom socijalnom okružju, mladi nalaze smisao, snagu za buduću organizaciju života. Prema (Tomić-Koludrović i Leburčić, 2002), životni stilovi su relativno stabilni obrasci ponašanja i iskazuju se u svim životnim područjima, situacije koje unose promjene u samo jedno od područja življenja mogu se djelomično mijenjati. Kako je predmet ovog istraživanja područje slobodnog vremena, obogaćivanjem njezine strukture, promjenom dinamike i mjesta te dobrim strukturiranjem i vođenjem mogu se djelomično mijenjati i životni stilovi mladih. „Životni stilovi koji se vežu uz pojam mladosti rezultat su

socijalno prihvaćene operacije izbora društveno posve integriranih pojedinaca, iskazuju se u svim područjima života, od obitelji, preko škole i rada, do druženja i slobodnog vremena” (Tomić-Koludrović i Leburić, 2002, 146). Reimer (1995) dodaje da istraživanja mladih posljednjih desetljeća polaze upravo od ideje da je za osvjetljavanje dinamičnog razdoblja mladosti potreban jednako tako dinamičan model kao što je životni stil. S uključivanjem Hrvatske u proces globalizacije u svim segmentima društva susreću se promjene, nove perspektive i djelovanja tipična za postindustrijska društva, a time i individualnih životnih stilova. Stoga se u ovom istraživanju s pomoću sadržaja u području slobodnog vremena utvrđuju stilovi srednjoškolaca u tom prostoru, a oni rasvjetljavaju načine ponašanja mladih i njihove životne orijentacije, ali i specifičnost društvenog konteksta u kojem mladi odrastaju. To je posebno važno za analizu mladih u Hrvatskoj koji upravo na razini izražajnih sredstava i načina ponašanja pokazuju brojne sličnosti s mladima razvijenih zapadnih zemalja. Mladi su danas svakako najvažniji potencijal za sutrašnje uključivanje u globalnu Europu. Sudionici određenog stila odaju značajan izgled, otkrivaju nesvakidašnje oblike, neobične zvukove i uvježbavaju neobične geste. Oni pripisuju značenje stilu da bi podarili značenje svom svijetu preko odjevnih detalja, otkvačenog ponašanja, tetovaže različitih motiva, *piercinga*, određene glazbe, slenga i niz drugih obilježja različitih stilova današnjice. Stilovi prate pojedinačne potrebe, ali i izražavaju individualne mogućnosti. Moda je npr. izraz potrebe određenog stila te sredstvo identifikacije i socijalizacije, simbolička komunikacija, predmet užitka i primijenjena umjetnost.

Mladi 21. stoljeća uživaju u kaosu informacija i ideja te često upravo u negaciji stvaraju nove trendove. Katkad ne poštuju tradicionalna životna pravila, traže spontanost, a ideal je omamljenost. „Osiguravajući i prenoseći osobni i društveni identitet, životni stil omogućava realizaciju vlastitih interesa u zavisnosti o društvenom položaju, životnim i radnim uvjetima, podrijetlu, socijalizaciji i iskustvu socijalnog svijeta” (Tomić-Koludrović i Leburić, 2002, 167). Uspostavljajući svoj životni stil, mladi zapravo povezuju osobni, psihosocijalni razvoj s ekonomskim te razvijaju životnu praksu primjerenu svojim specifičnim životnim okolnostima.

Kao temeljni kriterij tipologije rabi se tzv. *orijentacija životnog stila*. Reimer, (1995, 132) u svom istraživanju životnog stila mladih podrazumijeva da svaka osoba ima određene interese koje zadovoljava na određene načine. Autor dalje naglašava da se ista aktivnost može rabiti u različite svrhe, pa stoga valja promisliti o činjenici da orijentacija životnog stila nije identična aktivnost. Razne supkulturne stilske forme mogu se pokazati kao različita izražajna sredstva jednog od temeljnih životnih stilova. „Riječ je o obiteljski orijentiranim, muško orijentiranim, konvencionalno orijentiranim, hedonistički orijentiranim, subjektno orijentiranim, skeptično orijentiranim, ovisnički orijentiranim te odbijajuće orijentiranim mladima” (Tomić-Koludrović i Leburić, 2002, 162).

Osobit interes istraživača usmjeren je na pojedine aktivnosti slobodnog vremena i njihovu ulogu u procesu odrastanja mladog naraštaja. Neka od tih istraživanja zahvaćaju cjelinu aktivnosti u slobodnom vremenu (Jerbić, 1970, 1973; Ilišin, 2000), dok se neka usmjeravaju na specifične oblike korištenja slobodnog vremena: kulturne aktivnosti (Ilišin, 1988), mediji (Ilišin, 1999a; Ilišin i sur., 2001), zabava (Leburić i Relja, 1999), kao i razloga zbog kojih se mladi koriste tim aktivnostima. Iz navedenih istraživanja može se zaključiti da su pojedinačne aktivnosti slobodnog vremena mnogobrojne te da se mogu klasificirati na razne načine ovisno o kriterijima klasifikacije: prema manifestnim oblicima njihova izražavanja (Jerbić, 1970, 1973; Ilišin, 1988) i prema funkcijama koje ispunjavaju u životu mladih u slobodnom vremenu (Ilišin, 1999b; Ilišin i sur., 2001; Leburić i Relja, 1999). Tako (Ilišin, 2000) govori o postojanju triju kulturnih obrazaca u provođenju slobodnog vremena – elitni, urbani i ruralni, koji su znatno ovisni o socijalno-obrazovnom statusu i podrijetlu ispitanika. Vrlo slične rezultate autorica dobiva i u pogledu razmatranja odnosa mladih i televizijskog medija (Ilišin, 1999a) i medija uopće (Ilišin i sur., 2001). Ona uočava da, osim različitih medijskih obrazaca koji su istraživanjem utvrđeni, „gledanje televizije je najzastupljenija aktivnost u slobodnom vremenu” te da su „u takvom načinu provođenja slobodnog vremena mladi izrazito homogeni, a relativno malobrojne razlike javljaju se tek u pogledu odabira programa”. (Ilišin, 1988; Ilišin i sur., 2001) prikazuje odnos prema društve-

no neprihvatljivim ponašanjima, a rezultati pokazuju da adolescenti iskazuju izrazitu liberalnost (ili možda iskaz bunta) prema oblicima društveno nepoželjnih ponašanja, što upućuje i na hedonističko-konzumentsku orijentaciju mladih u strukturanju slobodnog vremena (Ilišin, 1988, 1999b; Ilišin i sur., 2001).

Istražujući kulturu i zabavu mladih u slobodnom vremenu (Leburić i Relja, 1999), utvrđuju da su diskoklubovi „najčešće korišteni oblik zabave među mladima. Nakon diska slijede u znatno nižem opsegu kafići, kino i kućni tulum. Iz rezultata istraživanja, autorice zaključuju da prostori u kojima mladi provode svoje slobodno vrijeme imaju prije svega socijalizacijsku funkciju, ali da su ti prostori i mjesta za „pražnjenje nagomilane energije“. Zanimljivost istraživanja su podaci koji govore da mladi, premda samosvojni, imaju prilično tradicionalne sustave vrijednosti koji determiniraju njihov pogled na svijet, a što bi bilo u izravnoj suprotnosti s njihovom hedonističko-zabavljačkom orijentacijom. Autorice stoga zaključuju da mladi pojedinim aktivnostima i prostorima u kojima se te aktivnosti zbivaju ne pridaju vrijednosnu komponentu, već isključivo dokoličarsko-socijalizacijsku, unutar koje „ne tretiraju apsolutno nikakve edukativne i u tom smislu individualno formativne činitelje“.

Istraživanje (Ilišin, 1999b) daje rezultate mladih u preferiranju određenih aktivnosti. One se međusobno najviše razlikuju s obzirom na stupanj obrazovanja, zanimanje, provenijenciju te rezidencijalni i bračni status. Komparacija između mladeži i starijih potvrdila je da mladi i nadalje provode znatno bogatije i svestranije slobodno vrijeme jer gotovo u svim promatranim aktivnostima participiraju znatno više od starijih. U tom se kontekstu u istraživanju (Ilišin) pokazalo da ruralno podrijetlo i domicil (slično nižem obrazovanju, zanimanju s nižim kvalifikacijama i življenjem u braku) djeluje restriktivno na participaciju u većini promatranih aktivnosti.

Interdisciplinarnim istraživanjem slobodnog vremena mladih, Plenković (2000, 14) upozorava na nužnost prevladavanja pasivističkih i konzumentskih oblika koji dehumaniziraju i pasiviziraju mladež, kao i na programe aktivnoga slobodnog vremena, pozitivno usmjerenog za svestrani razvoj ličnosti, prema temeljnim idealima slobode i samoaktualizacije. Navedeno upućuje na pro-

blem u ponudi sadržaja i prostora za slobodno vrijeme škole, okružja i šire društvene zajednice u nas, što je jedan od poticaja za ovaj rad. U ovom se istraživanju ispituju sadržaji slobodnog vremena srednjoškolaca da bi se dobio uvid u mjesta i načine njihova provođenja te prepoznatljive stilove mladih na području Slavonije i Baranje, tj. njihovu svakodnevnicu u slobodnovremenskom prostoru.

Cilj istraživanja

Cilj istraživanja jest utvrđivanje različitih stilova provođenja slobodnog vremena srednjoškolaca, a definiranih na osnovi sadržaja u njihovu slobodnovremenskom prostoru. Iz navedenog cilja zadaća je utvrditi strukturu sadržaja u prostoru provođenja slobodnog vremena srednjoškolaca i definirati stilove provođenja slobodnog vremena. Hipoteza istraživanja jest da slobodno vrijeme srednjoškolaca nije jedinstven i pedagoški osmišljeni prostor ni prema sadržajima koje mladi preferiraju ni prema stilovima provođenja.

Sudionici istraživanja

Empirijsko istraživanje provedeno je u srednjim školama gimnazijskog, strukovnog i obrtničkog usmjerenja, u drugim i trećim razredima svake škole, i to u četiri grada Slavonije i Baranje (Osijek, Beli Manastir, Vinkovci, Slavonski Brod). Uzorak obuhvaća ukupno 673 ispitanika.

Postupak istraživanja

Za ovo istraživanje podaci su prikupljeni anketom kojom se istražuje slobodno vrijeme srednjoškolaca. Ponudeni su raznovrsni sadržaji slobodnog vremena, ukupno 43 manifestne varijable sadržaja. Sadržaj svake varijable opisuje aktivnosti srednjoškolaca u slobodno vrijeme. Ispitanici su varijable procjenjivali na ljestvici procjene Likertova tipa od 5 (pet) stupnjeva, prema procjeni interesa/čestoće bavljenja određenim sadržajem, od „nikada“ do „svakodnevno“.

Da bismo se upustili u kreiranje stilova slobodnog vremena srednjoškolaca u Slavoniji, nužno je poznavati njihov interes i čestoću posjećenosti ili bavljenja pojedinim sadržajima/aktivnostima slobodnog vremena. U ovom su radu ti interesi formulirani kao organizirane aktivnosti: kulturne, obrazovne, sportske, tradicijske orijentacije te neorganizirane aktivnosti: dokolice, zabave i

odmora. Upravo upoznavanje s tim različitim stilovima provođenja slobodnog vremena srednjoškolaca, kao i razlika unutar njih, predmet je interesa ovoga rada.

Prostor interesa/čestoće bavljenja pojedinim sadržajem slobodnog vremena obilježavaju 43 varijable, a njima se želi saznati kakva je latentna struktura tih sadržaja s pozicije učenika. Faktorska analiza ispitana je metodom glavnih kompo-

nenata uz primjenu kosokutne ortoblique solucije i uz primjenu PB-kriterija pri ekstrakciji faktora. Unikviteti ili nevaljali dio varijance u prostoru manifestnih varijabli „interesa” provođenja sadržaja slobodnog vremena učenika, kreću u rasponu od 0,10 do 1,08. Ukupni dio nevaljale varijance iznosi 30,35, dok na zajedničku varijancu otpada 29,43% ukupne varijance, što je PB-kriterij za ekstrakciju faktora.

TABLICA 1. UNIKVITETI I ZAJEDNIČKA VARIJANCA

Varijable	U ²	Zajednička varijanca		Varijable	U ²	Zajednička varijanca	
		SMC	%			SMC	%
1.	0,67	0,33	0,77	23.	0,62	0,38	0,88
2.	0,65	0,35	0,82	24.	0,69	0,31	0,71
3.	0,76	0,24	0,56	25.	0,68	0,32	0,75
4.	0,76	0,24	0,55	26.	0,79	0,21	0,48
5.	0,72	0,28	0,64	27.	0,64	0,36	0,85
6.	0,58	0,42	0,98	28.	0,61	0,39	0,90
7.	0,67	0,33	0,77	29.	0,72	0,28	0,65
8.	0,67	0,33	0,76	30.	0,71	0,29	0,67
9.	0,77	0,23	0,54	31.	0,84	0,16	0,38
10.	0,76	0,24	0,55	32.	0,71	0,29	0,68
11.	0,78	0,22	0,52	33.	0,71	0,29	0,68
12.	0,63	0,37	0,87	34.	0,76	0,24	0,56
13.	0,67	0,33	0,76	35.	0,54	0,46	1,08
14.	0,58	0,42	0,98	36.	0,59	0,41	0,95
15.	0,64	0,36	0,84	37.	0,74	0,26	0,60
16.	0,79	0,21	0,49	38.	0,78	0,22	0,51
17.	0,80	0,20	0,46	39.	0,76	0,24	0,57
18.	0,84	0,16	0,38	40.	0,77	0,23	0,53
19.	0,83	0,17	0,41	41.	0,73	0,27	0,64
20.	0,70	0,30	0,69	42.	0,73	0,27	0,64
21.	0,53	0,47	1,08	43.	0,81	0,19	0,44
22.	0,62	0,38	0,89		30,35	12,65	29,43

Tako definiran kriterij za ekstrakciju faktora omogućuje da iz matrice glavnih komponenti utvrdimo broj statistički važnih glavnih komponenti koji opisuju prostor „interesa” bavljenja pojedinim sadržajima u slobodno vrijeme učenika srednjih škola (tablica 2). Time je prostor od 43 manifestne varijable koje opisuju interes za pojedine sadržaje/aktivnosti slobodnog vremena sveden na 4 značajne glavne komponente (faktore) koje objašnjavaju 29,97% ukupne varijance. Važne svojstvene vrijednosti iscrpilo je 29,43% ukupnog varijabiliteta varijabli.

TABLICA 2. MATRICA GLAVNIH KOMPONENTI

G. K.	KK	KUM	KUM-%	G. K.	KK	KUM	KUM-%
1	4,70	4,70	10,94	23	0,69	32,71	76,07
2	3,44	8,14	18,93	24	0,68	33,39	77,65
3	2,39	10,54	24,50	25	0,66	34,05	79,19
4	2,35	12,89	29,97	26	0,65	34,7	80,69
5	1,80	14,69	34,16	27	0,62	35,31	82,12
6	1,65	16,34	38,01	28	0,61	35,92	83,54
7	1,49	17,84	41,48	29	0,60	36,52	84,94
8	1,36	19,20	44,65	30	0,58	37,10	86,28
9	1,22	20,42	47,50	31	0,56	37,67	87,60
10	1,12	21,54	50,10	32	0,54	38,21	88,86
11	1,09	22,64	52,64	33	0,52	38,73	90,07
12	0,99	23,62	54,94	34	0,52	39,25	91,27
13	0,98	24,60	57,21	35	0,51	39,76	92,46
14	0,96	25,56	59,44	36	0,49	40,24	93,59
15	0,92	26,48	61,57	37	0,45	40,70	94,64
16	0,88	27,35	63,61	38	0,45	41,14	95,68
17	0,86	28,21	65,61	39	0,43	41,57	96,67
18	0,83	29,04	67,54	40	0,39	41,96	97,58
19	0,78	29,82	69,36	41	0,38	42,34	98,45
20	0,75	30,58	71,11	42	0,34	42,68	99,26
21	0,74	31,32	72,83	43	0,32	43	100
22	0,70	32,02	74,46				

U tablici 3. komunaliteti varijabli (h^2) su ona veličina varijanci koja je objašnjena izoliranim latentnim dimenzijama „interesa” provođenja pojedinih sadržaja slobodnog vremena učenika. Njihove vrijednosti se kreću u rasponu od 0,10 do 0,54. Većina komunaliteta varijabli su ispod vrijednosti 0,50, što su za upotrijebljene varijable srednji i relativno niski komunaliteti, ali i relativno homogene vrijednosti komunaliteta.

TABLICA 3. KOMUNALITETI VARIJABLI

Varijable	h^2	Varijable	h^2
1. Izlazim u kazalište.	0,33	23. Odlazim na sportske priredbe.	0,46
2. Posjećujem umjetničke galerije i muzeje.	0,40	24. Gledam TV i video.	0,31
3. Čitam knjige.	0,34	25. Čitam novine, časopise, revije.	0,37
4. Izlazim u kino.	0,18	26. Sudjelujem u igrama na sreću.	0,19
5. Odlazim na koncerte.	0,20	27. Igram kompjutorske igre.	0,30
6. Izlazim u diskoklubove.	0,41	28. Surfam po Internetu.	0,38
7. Odlazim na tulum i kućne zabave.	0,30	29. Telefoniram, šaljem SMS-ove.	0,31
8. Izlazim u kafiće, bistroe i restorane.	0,34	30. Slušam radio, kasetofon i sl.	0,37
9. Šećem i idem na izlete.	0,28	31. Slušam klasičnu glazbu.	0,20
10. Spavam ili se izležavam.	0,25	32. Slušam narodnu glazbu.	0,40
11. Posjećujem sajmove i prezentacije.	0,21	33. Slušam <i>rock</i> i <i>pop</i> glazbu.	0,34
12. Pohađam razne tečajeve.	0,39	34. Slušam <i>techno</i> , <i>trance</i> i <i>house</i> glazbu.	0,22
13. Bavim se istraživačkim sadržajima.	0,35	35. Slušam R’N’B i <i>funky</i> glazbu.	0,40
14. Sudjelujem u izvannastavnim aktivnostima.	0,39	36. Slušam <i>hip hop</i> i <i>rap</i> glazbu.	0,34
15. Sudjelujem u radu organizacija za mlade.	0,39	37. Slušam <i>jazz</i> i <i>soul</i> glazbu.	0,27
16. Bavim se snimanjem i fotografiranjem.	0,18	38. Slušam <i>punk</i> i <i>heavy metal</i> glazbu.	0,10
17. Bavim se glazbom.	0,09	39. Odlazim u crkvu.	0,26
18. Bavim se političkim aktivnostima.	0,12	40. Sudjelujem u tradicijskim igrama.	0,27
19. Posjećujem javne tribine.	0,12	41. Sudjelujem u društvenim igrama.	0,31
20. Bavim se humanitarnim radom.	0,37	42. Sudjelujem u obiteljskim poslovima.	0,32
21. Aktivno se bavim sportom.	0,54	43. Brinem se za kućnog ljubimca/e.	0,13
22. Rekreativno se bavim sportom.	0,44		

Za utvrđivanje zasićenosti faktora pojedinim manifestnim varijablama izračunane su njihove paralelne i ortogonalne projekcije na ekstrahirane faktore, što je razvidno u tablici 4/5. Iz tako dobivenih zasićenja utvrđeni su rezultati, struktura ekstrahiranih faktora.

TABLICA 4/5 . PARALELNE I ORTOGONALNE PROJEKCIJE

Varijable	1		2		3		4	
	PAP	ORP	PAP	ORP	PAP	ORP	PAP	ORP
1.	0,57	0,54	-0,16	-0,13	-0,10	0,05	-0,01	-0,06
2.	0,59	0,59	-0,19	-0,15	-0,02	0,13	-0,14	-0,20
3.	0,52	0,45	-0,07	-0,06	-0,29	-0,14	-0,24	-0,26
4.	0,37	0,37	0,15	0,17	0,02	0,13	0,16	0,12
5.	0,11	0,19	0,35	0,38	0,16	0,24	-0,11	-0,14
6.	-0,23	-0,10	0,54	0,56	0,28	0,29	-0,06	-0,08
7.	-0,13	-0,02	0,42	0,45	0,32	0,33	0,04	0,01
8.	-0,10	-0,04	0,57	0,57	0,04	0,09	-0,07	-0,08
9.	0,36	0,40	0,28	0,31	-0,01	0,14	-0,21	-0,26
10.	0,03	-0,01	0,47	0,45	-0,23	-0,16	0,04	0,04
11.	0,36	0,42	0,06	0,10	0,18	0,29	-0,01	-0,06
12.	0,53	0,59	-0,08	-0,01	0,18	0,33	-0,09	-0,16
13.	0,49	0,53	-0,17	-0,11	0,22	0,33	0,02	-0,04
14.	0,23	0,37	-0,13	-0,05	0,51	0,57	-0,05	-0,11
15.	0,38	0,49	-0,08	-0,01	0,29	0,41	-0,26	-0,32
16.	0,37	0,41	0,05	0,09	0,08	0,20	-0,09	-0,14
17.	0,16	0,22	0,12	0,15	0,17	0,23	-0,04	-0,07
18.	0,19	0,23	-0,21	-0,17	0,19	0,22	0	-0,03
19.	0,13	0,22	0,10	0,14	0,23	0,29	-0,11	-0,14
20.	0,14	0,29	0,01	0,09	0,40	0,47	-0,34	-0,39
21.	-0,12	0,08	-0,04	0,04	0,77	0,72	0,08	0,04
22.	0	0,17	-0,05	0,03	0,67	0,65	0,12	0,07
23.	-0,04	0,14	-0,01	0,07	0,69	0,67	0,10	0,05
24.	-0,12	-0,10	0,54	0,52	0	0,03	0,14	0,13
25.	0,21	0,19	0,56	0,55	-0,21	-0,08	-0,01	-0,04
26.	-0,16	-0,05	0,29	0,32	0,3	0,30	-0,03	-0,05
27.	0,06	0,08	0,26	0,27	0,20	0,21	0,44	0,41
28.	0,34	0,34	0,20	0,22	0,13	0,21	0,47	0,42
29.	0,01	0,03	0,56	0,55	-0,09	-0,01	-0,08	-0,10
30.	0,04	0,04	0,47	0,46	-0,23	-0,13	-0,34	-0,35
31.	0,32	0,32	-0,06	-0,04	-0,08	0,02	-0,29	-0,32
32.	-0,34	-0,28	0,37	0,37	-0,01	-0,02	-0,42	-0,39
33.	0,50	0,43	0,28	0,27	-0,26	-0,10	0,17	0,13
34.	-0,06	-0,01	0,43	0,43	0,14	0,16	0,14	0,12
35.	0,43	0,41	0,40	0,41	-0,08	0,07	0,28	0,23
36.	0,24	0,24	0,37	0,37	0,04	0,12	0,40	0,36
37.	0,52	0,48	-0,01	0,01	-0,08	0,05	0,16	0,11
38.	0,30	0,28	-0,02	-0,01	0	0,07	0,16	0,13
39.	0,04	0,11	0,11	0,13	0,02	0,08	-0,48	-0,49
40.	0	0,10	-0,05	-0,01	0,19	0,22	-0,47	-0,48
41.	0,13	0,26	0,14	0,2	0,32	0,40	-0,33	-0,37
42.	0,09	0,14	0,22	0,24	-0,06	0,03	-0,50	-0,51
43.	0,16	0,20	0,22	0,24	0,02	0,11	-0,19	-0,22

Rezultati i rasprava

Faktorska analiza proizvela je ukupno četiri faktora. Faktori su sadržajno različiti, daju uvid u obilježja svakodnevnog života srednjoškolaca Slavonije i Baranje te označavaju stilove njihova slobodnog vremena.

Prvi faktor opisuje 13 varijabli u rasponu od 0,33 do 0,59 u paralelnoj projekciji i od 0,37 do 0,59 u ortogonalnoj projekciji, dakle različitih vrijednosti. Varijable imenujemo mjestom gdje se provodi slobodno vrijeme ili sadržajem koji ispitanici preferiraju. S obzirom na ekstrahirane varijable i njihove vrijednosti u obje projekcije, može se zaključiti da se radi o različitim diferenciranim i strukturiranim sadržajima slobodnog vremena. Stoga se ovaj faktor imenuje strukturiranim kulturnim i obrazovnim sadržajima ili s obzirom na konkretizaciju teme i sadržaja ovoga rada te visoke vrijednosti varijabli s kulturnim sadržajima **elitni stil** provođenja slobodnog vremena srednjoškolaca.

Elitni stil obilježavaju odlasci na kulturna mjesta (muzeji, galerije, kazalište i kino), kao i razni tečajevi, istraživački sadržaji, izvannastavne aktivnosti, sajmovi, prezentacije i čitanje knjiga. Tu su još i sudjelovanja u organizacijama za mlade, snimanje te šetnje i izleti. Očituje se, dakle, u intelektualnom angažmanu, zaokupljenošću glazbom, kulturnim događajima te informiranjem, rekreacijom i turizmom. Ovaj faktor poglavito konstituira sadržaje koji reflektiraju „elitni” stil ili orijentaciju „uz vidljivi

utjecaj socijalnih čimbenika, a indikativno je da će ostati i u daljem životu u sličnim okolnostima” (Ilišin, 1999b). Između 1986. i 1999. godine (Radin i sur., 2002) provedli su istraživanja vrijednosnih stavova i nekih oblika ponašanja mladih. Njihovi rezultati pokazuju da se obrazovanje ponajprije povezuje s mladima kao odrednicom i obvezom koja determinira njihov budući život, a o njemu ovisi ostvarivanje individualnih ciljeva i kvaliteta budućeg života pojedinca. Vrednovanje obrazovanja u navedenom istraživanju mladih odgovara intelektualnim sadržajima kojima su srednjoškolci zaokupljeni u slobodnovremenskom prostoru. Navedeni autori dobili su rezultate koji upozoravaju na rjeđe egzistiranje „elitnog kulturnog” obrasca provođenja slobodnog vremena među mladima. Naime, taj obrazac prema sadržajima odgovara najviše zastupljenom stilu provođenja slobodnog vremena u ovom istraživanju, elitnom stilu. Stoga možemo zaključiti da se rezultati ovih dvaju istraživanja razlikuju. Ilišin (1999b, 419 – 429) u istraživanju interesa i slobodnog vremena mladih utvrđuje tri obrasca: elitni, urbani i ruralni kulturni. Njezini rezultati pokazuju da slobodno vrijeme mladih prije svega ispunjava funkciju odmora, zabave i razonode, dok su sadržaji koji potencijalno pridonose razvoju ličnosti u drugom planu. Rezultati istraživanja (Ilišin, 1999b) pokazuju da *elitni stil* ostvaruje funkciju slobodnog vremena koja pridonosi razvoju ličnosti, samoostvarenju, ali i razbibrige i opuštanja, što je optimistično glede rezultata ovog istraživanja.

TABLICA 6. VARIJABLE KOJE OPISUJU 1. EKSTRAHIRANI FAKTOR

FAKTORI	VARIJABLE	PAP	ORP
1 ELITNI STIL	2. GALERIJE I MUZEJI	.59	.59
	12. RAZNI TEČAJEVI	.53	.59
	1. KAZALIŠTE	.57	.54
	13. ISTRAŽIVAČKI SADRŽAJI	.49	.53
	15. ORGANIZACIJE MLADIH	.48	.49
	37. JAZZ I SOUL GLAZBA	.52	.48
	3. ČITANJE KNJIGA	.52	.45
	33. ROCK I POP GLAZBA	.50	.43
	11. SAJMOVI I PREZENTACIJE	.36	.42
	16. SNIMANJE I FOTOGRAFIRANJE	.37	.41
	9. ŠETNJA I IZLETI	.36	.40
	4. KINO	.37	.37
	14. IZVANNASTAVNE AKTIVNOSTI	.33	.37

Drugi faktor definira 10 varijabli koje u obje projekcije imaju približno jednake vrijednosti. Kao što je prikazano, očito je da ovaj faktor definira različite sadržaje zabave, dokolice, glazbe i suvremenog komuniciranja koji su nestrukturirani. Stoga ovaj faktor imenujemo **hedonističkim stilom**.

Hedonistički stil zabave i razonode vrlo je prihvaćen i „trendi” među suvremenom hrvatskom mladeži. Zabava u kafićima, bistroima, disku i na tulumima. Uočava se zaokupljenost glazbom, sluša se *techno*, *trance* i *house* glazba. Rezultati (Radin i sur., 2002), upućuje na istodobno participiranje mladih u više aktivnosti slobodnog vremena, ali je najrašireniji „urbani obrazac”, druženja, izlasci, zabava i tulum. Raboteg-Šarić i sur., (2002, 250) daju rezultate o istraživanju slobodnog vremena i rizičnog ponašanja mladih, neorganiziran stil provođenja slobodnog vremena (izlasci i zabave), povezan je s nižim školskim uspjehom i

rizičnim ponašanjem kao što je konzumiranje alkohola i droge. U provođenja slobodnog vremena mladih osobito su važni vršnjaci koje ispitanici navode kao najčešće u prostoru njihova slobodnog vremena. Tomić-Koludrović i Leburić (2002, 169), u istraživanju supkulture i životnih stilova mladih jedan od stilova imenuje hedonističko orijentiranim i dodaje da mladi teže za životnom radosti, za materijalnim blagostanjem, a visoku vrijednost pridaju odijevanju, frizuri i glazbi. Ovo područje svakodnevnog života, prema istraživanju (Ilišin i sur., 2001, 91), o ulozi medija o svakodnevnom životu djece, a rezultati detektiraju u dokolici dominantnije sadržaje masovne kulture. Najfrekventnije su aktivnosti čija je primarna funkcija zabava i razbibriga, no prisutne su i dimenzije koje potencijalno pridonose razvoju ličnosti. Ovo je istraživanje bliže rezultatima istraživanja slavonskih srednjoškolaca.

TABLICA 7. VARIJABLE KOJE OPISUJU 2. EKSTRAHIRANI FAKTOR

FAKTORI	VARIJABLE	PAP	ORP
2 HEDONISTIČKI STIL	8. KAFIĆ I BISTRO	.57	.57
	6. DISKO	.54	.56
	25. ČITANJE NOVINA	.56	.55
	29. TELEFONIRANJE I SMS	.56	.55
	24. TELEVIZIJA I VIDEO	.54	.52
	30. RADIO I KASETOFON	.47	.46
	10. SPAVANJE I IZLEŽAVANJE	.47	.45
	7. TULUMI I ZABAVE	.42	.45
	34. <i>TECHNO, TRANCE, HOUSE</i>	.43	.43
	5. KONCERTI	.35	.38

TABLICA 8. VARIJABLE KOJE OPISUJU 3. EKSTRAHIRANI FAKTOR

FAKTORI	VARIJABLE	PAP	ORP
3 SPORTSKO- -REKREATIVNI STIL	21. AKTIVAN SPORT	.77	.72
	23. SPORTSKE PRIREDBE	.69	.67
	22. REKREATIVAN SPORT	.57	.65
	14. IZVANNASTAVNE AKTIVNOSTI	.51	.57
	20. HUMANITARNI RAD	.40	.47
	41. DRUŠTVENE IGRE	.32	.40

Treći faktor opisuje 6 varijabli. Vidljivo je da su to strukturirane aktivnosti sportskog humanitarnog i društvenog karaktera. Imenujemo ih **sportsko-rekreativnim stilom**.

Sportsko-rekreativni stil određuje zaokupljenost aktivnim i rekreativnim sportom, odlasci na sportske priredbe, dakle zaokupljenost sportom u aktivnom i pasivnom obliku. Kao aktivan način dokolice ostvaruje se pozitivna funkcija slobodnog vremena, i to razvojno-stvaralačka i primarno preventivna. Tu su još društvene igre i humanitarni rad koji pridonose razvoju ličnosti, socijalizacijskoj kompetenciji, jačanju stavova i vrijednosti.

Četvrti faktor opisuje 6 varijabli srednje nižih vrijednosti. Uz tradicijske aktivnosti odlaska u crkvu, obiteljskih poslova, tradicijskih igara i folklor sluša se i narodna glazba. Kompjutorske igre te surfanje po Internetu javljaju se kao suvremeni, nekonvencionalni načini informiranja i zabave. Stoga ga definiramo **tradicionalno-(ne)konvencionalnim stilom**.

Tradicionalno-(ne)konvencionalni stil obilježavaju tradicionalne aktivnosti obiteljskih poslova, tradicijskih igara i običaja, folklor i religijskog odgoja. Ono pretpostavlja patrijarhalnost i očuvanje tradicijskih vrijednosti u slavonskim obite-

ljima. (Ne)konvencionalno određuje suvremenost informiranja i komuniciranja putem Interneta, igre na kompjutoru. Suvremeni aparati ušli su u gotovo svaki dom kao „novi član obitelji”, nova informacija i prozor u svijet uz televizor, kao i mogućnost komuniciranja sa svima.

Nakon što su utvrđeni i imenovani faktori i varijable koje ih opisuju, izračunani su koeficijenti povezanosti između ekstrahiranih faktora. Tablica 10. daje uvid u međusobnu povezanost ekstrahiranih faktora, pri čemu je svaka korelacija veća od 0,10 statistički značajna, na razini 99-postotne vjerojatnosti procjene. Uočljivu korelaciju 0,28 imaju elitni i sportsko-rekreativni stil provođenja slobodnog vremena. U oba se faktora radi o strukturiranom i vođenom provođenju slobodnog vremena. Bitnu korelaciju s vrijednošću 0,13 pokazuju i faktori hedonistički i sportsko-rekreativni stil.

Intelektualni i kulturni stil provođenja slobodnog vremena srednjoškolaca najznatnije sudjeluje u ukupnoj varijanci (3,75) ili 29,11% ukupne varijance. Slijedi hedonistički stil s vrijednošću 3,59 ili 27% ukupne varijance dok faktor (ne)konvencionalno-tradicijski ima najmanje sudjelovanje (2,43) ili 18,87% ukupne varijance.

TABLICA 9. VARIJABLE KOJE OPISUJU 4. EKSTRAHIRANI FAKTOR

FAKTORI	VARIJABLE	PAP	ORP
4 TRADICIONALNO- -(NE)KONVENCIONALNI STIL	42. OBITELJSKI POSLOVI	-.50	-.51
	39. CRKVA	-.48	-.49
	40. TRADICIJSKE IGRE	-.47	-.48
	28. INTERNET	.47	.42
	27. KOMPJUTORSKE IGRE	.44	.41
	32. NARODNA GLAZBA	-.42	-.39

TABLICA 10. MATRICA KORELACIJA IZMEĐU FAKTORA

Faktori	1	2	3	4
1	1,00	0,07	0,28	-,10
2		1,00	0,13	-,04
3			1,00	-,08
4				1,00

TABLICA 11. UDIO SVAKOG FAKTORA U UKUPNOJ VARIJANCI

Faktori	UV	Rang	% UV
1. elitni stil	3,75	1	29,11
2. hedonistički stil	3,59	2	27,87
3. sportsko-rekreativni stil	3,12	3	24,22
4. (ne)konvencionalno-tradicijski stil	2,43	4	18,87
Σ	12,88	–	100,00

Redoslijed sudjelovanja faktora u ukupnoj varijanci odgovara redoslijedu ekstrakcije, prikazuje tablica 11. Rezultati upućuju na zaključak o relativnoj homogenosti varijabiliteta među faktorima, što govori o njihovoj relativno podjednakoj jačini, osim faktora nekonvencionalno-tradicionalnog stila koji pokazuje nešto niži varijabilitet, tj. homogenost u odgovorima ispitanika. Ekstrahirani faktori upućuju na provođenja većeg dijela slobodnog vremena srednjoškolaca Slavonije i Baranje strukturirano, u kulturnim i obrazovnim sadržajima, sportu i rekreativnim aktivnostima, humanitarnom radu te nestrukturirano u dokolici i zabavi, surfanju i igrama na Internetu.

Zaključci

Uzimajući u obzir različite stilove slobodnog vremena slavonskobaranjskih srednjoškolaca utvrđenih na osnovi različitih sadržaja u slobodnovremenskom prostoru, prihvaća se generalna hipoteza da slobodno vrijeme srednjoškolaca nije jedinstven i pedagoški osmišljeni prostor.

Ispitivanjem sadržaja slobodnog vremena srednjoškolaca u ovom istraživanju dobio se uvid u mjesta i načine provođenja te stilove provođenja slobodnog vremena na području Slavonije i Baranje, tj. njihovu svakodnevicu u tom prostoru.

Analiza dobivenih rezultata upućuje na aktivno i pasivno provođenje slobodnog vremena srednjoškolaca. U sadržajima aktivne dokolice zastupljena je intelektualna i kulturna angažiranost, sportska i rekreativna, tradicijske igre i zaokupljenost glazbom. Pasivna se dokolica ogleda u hedonističkim sadržajima: konzumentskoj zabavi i tulumarenju u kafićima, bistroima i diskoklubovima, gledanju televizije i videa, slušanju različitih vrsta glazbe te suvremenom komuniciranju. Rezultati istraživanja pokazuju dokolicu srednjoškolaca kao aktivno sudjelovanje, stvaralaštvo i samoostvarenje u strukturiranim sadržajima te pasivnost u konzumentskom i stihijskom slobodnovremenskom prostoru. Slavonski srednjoškolci, možemo zaključiti, nisu nespecifični i neprepoznatljivi, ali ih možemo podijeliti na moderne i one koji su tradicionalno orijentirani ili one koji su utopljeni u konzumizam i hedonizam. Rezultati govore o aktivnim i pasivnim sadržajima, pa se može signalizirati i prisilna pasivizirana i osiromašena dokolica u pojedinim lokalnim sredinama. Lokalna i šira društvena zajednica odgovorna je za stvaranje povoljnih materijalno-prostornih i kadrovskih uvjeta i neposredne pomoći mladih za oblikovanje i kvalitetno strukturiranje slobodnog vremena. Navedeno upućuje na potrebu sustavnog razvijanja metodologije istraživanja slobodnog vremena i interdisciplinarno sinergijski stvaralački pristup ovom vitalnom problemu.

Literatura

- Arbunić, A. (2002), *Struktura slobodnog vremena djece (učenika) osnovnoškolske dobi, neobjavljena doktorska disertacija*. Zagreb: Filozofski fakultet.
- Bašić J. i dr. (1993), *Integralna metoda*. Zagreb: Alinea.
- Fulgosi, V. (1987), *Psihologija ličnosti*. Zagreb: Školska knjiga.
- Hall, S., Jefferson T. (1976), *Resistance Through Rituals, Youth Subcultures in Post-War Britain*. London: Hutchinson.
- Haywood, L. i dr. (1995), *Understanding Leisure*. Cheltenham: Stanley Thotnes Ltd.
- Ilišin, V. (1988), *Interesi i slobodno vrijeme. Fragmenti omladine*, Zagreb: IDIS.
- Ilišin, V. (1990), *Slobodno vrijeme i struktura interesa. Oglеди o omladini osamdesetih*, Zagreb: IDIS.
- Ilišin, V. (1999a), *Mladi i televizijski medij*. Zagreb: Napredak, 140 (2): 143 – 153.
- Ilišin, V. (1999b), *Mladi na margini društva i politike*. Zagreb: Alinea.
- Ilišin, V. (2000), *Promjene u slobodnom vremenu mladih*. Zagreb: Napredak, 141 (4): 419 – 429.
- Ilišin, V., Marinović-Bobinac, A., Radin, F. (2001), *Djeca i mediji*. Zagreb: IDIS.
- Jerbić, V. (1970), *Slobodno vrijeme mladih u Zagrebu*. Zagreb: CVOSD „ND”.
- Jerbić, V. (1973), *Funkcija slobodnog vremena djece i omladine*. Zagreb: CVO.
- Lacković-Grgin, K. (2000), *Stres u djece i adolescenata*. Zagreb: Slap.
- Leburić, A., Tomić-Koludrović, I. (1996), *Mladi danas: drukčiji ali isti*. Zagreb: Društvena istraživanja, 25 – 26, 5 (5 – 6): 963 – 976.
- Leburić, A., Relja, I. (1999), *Kultura i zabava mladih u slobodnom vremenu*. Zagreb: Napredak, 140 (2): 175 – 184.
- Leburić, A., Tomić-Koludrović, I. (2002), *Nova političnost mladih*. Zagreb: Alinea.
- Oetting, E., Donnermeyer J. (1998), *Primary socialization theory: the etiology of drug use and deviance*. *Substance Use & Misuse*.
- Pastuović, N. (1997), *Osnove psihologije obrazovanja i odgoja*. Zagreb: Znamen.
- Plenković, J. (2000), *Slobodno vrijeme mladeži*. Rijeka: Sveučilište u Rijeci.
- Previšić, V. (1975), *Slobodno vrijeme i permanentno obrazovanje*. *Permanentno obrazovanje*, ur. N. N. Šoljan, Split: Marko Marulić.
- Previšić, V. (2000), *Slobodno vrijeme između pedagogijske teorije i odgojne prakse*. Zagreb: Napredak, 141 (4): 403 – 410.
- Raboteg-Šarić, Z., Sakoman, S., Brajša-Žganec, A. (2002), *Stilovi roditeljskog odgoja, slobodno vrijeme i rizično ponašanje mladih*. Zagreb: Društvena istraživanja, 58.59, (2 – 3), 239 – 263.
- Radin, F., Ilišin, V., Baranović, B., Štimac-Radin, H., Marinović-Jerolimov, D. (2002), *Mladi uoči trećeg milenija*. U: Ilišin, V. i Radin, F. (ur.), *Zbornik, Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži*, Zagreb: IDIS.
- Reimer, B. (1995), *Youth and modern lifestyles*. U: Ornas, J/G. Bolin, *Youth culture in late modernity*, London: Sage, (120 – 145).

Schaff, A. (1989), *Kamo vodi taj put?*. Zagreb: Globus.

Tomić-Koludrović, I., Leburić, A. (2001), *Skeptična generacija – životni stilovi mladih u Hrvatskoj*. Zagreb. AGM.

Tomić-Koludrović, I., Leburić, A. (2002), *Sociologija životnog stila, prema novoj metodološkoj strategiji*. Hrvatsko sociološko društvo, Zagreb: Jesenski Turk.